

M IMAGO

SUPLEMENT
PËR ARTET
PAMORE

DAVID MEÇANI
Piktori dhe ixhinieri
atipik i kryeqytetit

“DASMA SHKODRANE”
Thesari i Kol Idromenos që
tregon gjithçka në një kuadrat

**100 FIGURA HISTORIKE
NË PIKTURËN SHQIPTARE**
Skënderbeu, heroi kombëtar në
pikturën shqiptare dhe
evropiane

TEODOR DHOSKA DHE SEKRETET E NJË KOLEKSIONISTI NË SHQIPËRI

DAVID MEÇANI/ Piktori dhe ixhinieri atipik i kryeqytetit
ÇATIN SARAÇI/ Intelektuali që braktisi diplomacinë për pikturën

NGA LUIZA PINDERI

Ka një histori interesante për Pablo Picasso-n, artistin më me ndikim të gjysmës së parë të shekullit XX-të. Edhe pse duket e pabesueshme për një autoritet të tillë në pikturë, spanjollli pati ndikim të fuqishëm nga piktori francez autodidakt Henri Rousseau, i quajtur doganieri për shkak se punoi pjesën më të madhe të jetës si oficer në portat e stacioneve të lumenjve të Parisit.

Picasso e takoi punën e Rousseau-n në një dyqan vjeturinash në Paris. "Portreti i një gruaje" quhej piktura të cilën e bleu për pesë franga dhe e mbajti me fanatizëm gjithë jetën, aq sa edhe sot është pjesë e koleksionit Musée Picasso në Paris. Për nder të tij, Picasso organizoi një banket të famshëm në 1908-ën me figurat më të njohura të asaj kohe në kryeqytetin francez, që i hapi derën e botës së artit artistit të panjohur.

Stili naiv dhe kapërcimi imagjinar ishin arsye pse piktori spanjoll admironte punën e doganierit, duke u ndikuar jo pak në veprat që prodhoi. Kritiku britanik i artit, Jonathan Jones, shkoi aq larg në një artikull të 2005-ës në "The Guardian" me titull "Kur Henri takoi Pablton", sa thotë: "Picasso nuk do ta kishte pikturuar kurrë Guernicën pa atë të pafajshmin e të butin, Henri Rousseau".

Kurrë nuk mund ta dish se çfarë mund të influencojë në jetë. Një moment, një fjalë, një ngjarje, një takim mund të bëhet shkak i shumë ndryshimeve të buta apo rrënjësore. Dëshmitë për këtë nuk mungojnë.

Ndoshta as Teodor Dhoska nuk do të ishte bërë koleksionist i njohur dhe me ndikim në rrethin e kulturës shqiptare, nëse nuk do të kishte punuar në vitet '80-të në Shtëpinë Botuese të Librit Shkollor. I rrethuar nga piktorë që bënin ilustrimet e librave shkollorë, bisedat për artin dhe pikturën do të ishin të gjata e dobiprurëse për një inxhinier radio-elektronik që prodhonte mjetet didaktike të laboratorëve. Do të ishte ky ambient e ky rreth social që do të zgjonte pasionin për artin dhe do i diktonte një rrugëtim gradual në këtë fushë: nga admirues në koleksionist e më vonë në shkallën më të lartë, atë të galeristit. Miqësia e ngushtë me piktorin Buron Kaceli dhe piktorë të tjerë si Lumturi Blloshmi, Remzi Kuçi e Lec Shkreli do e familjarizojnë aq shumë me pikturën dhe skulpturën sa nuk do iu ndahet për dekada të tëra. Vitet 2000-jë e bënë më intensive këtë mar-

TEODOR DHOSKA DHE SEKRETET E NJË KOLEKSIONISTI NË SHQIPËRI

Gjurmimi, qëmtimi i hollësishëm dhe ruajtja e vlerave kulturore nuk është një biznes i zakonshëm për Teodor Dhoskën. Është një pasion i pashtershëm që hodhi rrënjë dekada më parë dhe u shndërrua ndër vite në një mënyrë jetese.

rëdhënie me artin, kur ai filloi të blejë dhe koleksionojë pikturat dhe skulpturat e para. "Që të koleksionosh duhet të plotësosh dy kriteret. Duhet mundësi financiare, por para kësaj duhet pasion dhe prirje," thotë z. Dhoska. S'ka asnjë ndrojtje për të pranuar se nuk di të pikturojë. Nuk ka pse! "Koleksionistët nuk janë piktorë", shton më tej. Pavarësisht

se formimin akademik e ka në shkencat teknike, gjithmonë ka qenë i tërhequr nga arti dhe filozofia, simbioza e të cilave ndërlihd mendimin me emocionin dhe prek lartësitë e kënaqësisë njerëzore.

"Jam i intriguar nga procesi krijues, se të njëjtin proces krijues ka edhe shkenca. Proces i pashpjegueshëm, dhuratë e lindur."

Tetë vitet e arta të Didart

Ndenija në rrethet e kulturës gati-gati mund të quhet një shkollë, sa i përket edukimit me historinë e artit dhe pikturës. Ishte një mprehje e shqisave dhe kalitje e aftësisë për të identifikuar më së miri vlerat artistike. Atëherë kur kishte mbledhur një fond të konsiderueshëm pikturash bëri kapërcimin e madh për t'i dhënë tjetër dimension emrit dhe pasionit të tij.

Ishte viti 2004-ër kur hapi galerinë private Didart në rrugën "Islam Alla" në Tiranë. Ekspozita e parë u realizua me skulptorin Perikli Çuli dhe piktorin Gazmend Leka, për të vijuar pastaj me piktorë të tjerë të afirmuar, si: Kujtim Buza, Lec Shkreli, Hasan Nallbani, Ardian Isufi, Vilson Kilica, Ksenofon Dilo apo skulptorët Thoma Thomai, Muntaz Dhrami etj. "Bëja ekspozita me pikturë edhe me skulpturë njëkohësisht. Ishin të gjitha falas", tregon Dhoska. Do të vijojë për një vit kjo praktikë e ekspozimit pa detyrime financiare për artistët. Sa herë sillnin punime të reja hapeshin ekspozita me dy-tre autorë, të cilat zgjasnin gjithashtu nga dy-tre javë. Pikturat e tyre shiteshin brenda galerisë, e në raste të tjera bliheshin nga vetë galeristi.

E ka pasur pjesë të punës dhe të kënaqësisë profesionale shoqërimin me artistët, duke qëndruar me ta gjatë gjithë kohës që zgjaste ekspozita. Do t'i vlente ky kujdes i treguar për të përzgjedhur më tej tre emra piktorësh e për të ekspozuar vetëm krijimtarinë e tyre. Adrian Çene, Shkëlqim Kokonozi dhe Lek Tasi duket se kaluan "provën e zjarrit" për të vijuar një bashkëpunim të pakohë. "Këta të tre i konsideroj si piktorët e mi", thotë z. Dhoska. Shpjegon se ishin disa faktorë që ndikuan në kanonizimin e këtyre artistëve. Përtej bindjes së tij për vlerat artistike që ata mbartin, studioi tregun për të parë se sa të kërkuar ishin me çmimet që ata qaseshin. Ekspozimi në galerinë Didart dhe marketimi i krijimtarisë artistike lindi detyrimin për piktorët, përmes një marrëveshjeje të pashkruara, që të gjitha veprat e tyre të shiteshin vetëm brenda saj. Rregullat e çdo biznesi sigurisht që janë po aq të vlefshme në tregun e artit. Besueshmëria mbetet çelësi i suksesit të çdo shkëmbimi. Edhe për galerinë është thelbësore kredibiliteti, i siguruar nga vendosja e çmimeve që përkojnë me vlerën e një veprë. "Piktura është mjaft subjektive në vlerësim dhe blerësi mund t'i besojë më shumë galerisë, pasi ajo është filter që bën vlerësimin. Nëse galeria nuk e bën këtë, ajo

dështon", shpjegon Dhoska. Ai thotë se nuk mund ta vendosë vlerën financiare të një veprë ai që e prodhon atë. Duhet një strukturë tjetër, kritikë arti, galerist, që shkon përtej subjektivizmit dhe qëllimeve personale të artistit, i cili ka tendencën të rrisë vlerën e krijimtarisë për të rritur famën dhe të ardhurat.

Shtimi i shpenzimeve bëri që shumë galeri private të mos mbijetonin. Sot janë vetëm disa të tilla publike nën administrimin e institucioneve lokale, ndërsa artistët më me emër janë kufizuar te studiot e tyre. Didart ishte

ndër të fundit që u mbyll në 2012-ën. Teodor Dhoska thotë se ajo e përfundoi ciklin, duke qenë hallkë e rëndësishme e ndër lidhjes mes publikut dhe artit. Nëse koleksionisti mbledh vlera të rralla dhe i ruan, galeristi është ai që bën përballjen e veprës të artistit me publikun, me artdashësin. Kështu renditen vlerat, theksohen emrat. Një proces i tillë ndodhi me piktorin Lekë Tasi, rrugëtimi i të cilit ndryshoi kryekëput pas ekspozimit në galeri.

"Unë e kam marrë nga viti 2006-të kur të tjerët e konsideronin pikturën e tij pavlerë. Futja në galeri bëri që t'i rritet vlera", thotë Dhoska. Ekspozimi për 4-5 vite rresht në galeri, dalja në media, ndikuan gjithashtu pozitivisht për t'u bërë i kërkuar nga shqiptarët dhe të huajt. Dimensioi i tij intelektual, jo vetëm si piktor, por edhe si teolog e shkrimtar, e bën jashtëzakonisht të vlerësuar. Pavarësisht se nuk është ekspozuar në galeritë ndërkombëtare, kuotimi i tij është mjaft i mirë.

Dhoska thotë se ekspozimi në galeritë e huaja rrit vlerën e artistit. Por në Shqipëri shumë pak piktorë kanë mundur të kapërcejnë atë derë, siç janë Alush Shima dhe Edi Hila. Janë pastaj edhe artistët të njohur në botë, si Anri Sala e emra të tjerë po aq të suksesshëm, të cilët dallojnë nga fakti se formimi dhe edukimi i tyre është bërë në perëndim.

DAVID MEÇANI

Piktori dhe inxhinieri atipik i kryeqytetit

E para ishte piktura, e dyta inxhinieria, e treta mësimdhënia. Janë këto tre ndërmarrjet më të mëdha të jetës së David Meçanit, të ushyera nga pasioni dhe të shpërblyera nga suksesi.

Leonardo da Vinçi, Samuel Morse, Gjon Mili, Kelly Heaton, Robert C. Jackson, Billy Klüver... Në pamje të parë duket si një renditje e çoroditur emrash, disa syresh shumë të njohur, e të tjerë më pak ose aspak të dëgjuar. E vërteta është se pavarësisht se janë emra, në dukje pa më të voglën lidhje, që u përkasin periudhave të ndryshme historike, ka një element të fortë identifikues. Të gjithë janë personalitete me formim në shkencat ekzakte që kanë spikatur ose janë bërë të mirënjohur në fushën e artit, në pikturë, fotografi, kinematografi etj. Disa artistë dhe krijues të shquar studiuin ose punuan në inxhinieri elektrike para ose gjatë karrierës së tyre në art. Samuel Morse, para se të shpikte telegrafin, ishte i njohur për portretet. Gustave Caillebotte u trajnuar si inxhinier përpara se të përfshihej thellësisht në lëvizjen impresioniste dhe të njihej për trajtimin realist në pikturë. Gjon Mili, po ashtu, studioi inxhinieri elektrike në MIT, para se të bëhej i famshëm për eksperimentimet në fotografi. Rowan Atkinson, i njohur për rolin e famshëm Mr. Bean, ndoqi një diplomë masteri në Inxhinieri Elektrike në Kolegjin e Mbretëreshës, Oxford. Mjaft mirë kësaj liste mund t'i bashkëngjitet David Meçani, inxhinier elektrik dhe pikturor, dy kriteret që e bëjnë të papërgjithshëm. Ndoshta jo aq i njohur ndërkombëtarisht, por mjaftueshëm i njohur në rrethin dhe komunitetin e tij, ndërsa moshë dhe eksperiencë premtore shumë në të ardhmen. Sot këto dy pasione dhe profesione ecin paralelisht, por zbulimi ndodhi në faza të ndryshme.

E para ishte piktura. Mes lodrave të shumta duart e tij shtriheshin drejt ngjyrave. Vizatimet e pakuptimta me vitet filluan të përçonin mesazhet dhe identitetin e një piktori në agim. Nga skicat dhe vizatimet me laps kaloi te penelat, bojërat, teknikat mikse dhe së fundi te teknikat e vajit. Ka qenë një udhëtim vetëzbulues, përmes leximit, vëzhgimit dhe njohjes me teknikat e pikturorëve më të njohur. Familja e tij ende nuk e njihte një pikturor, edhe pse arti kishte qenë prezent në forma dhe shprehje të ndryshme përmes arkitekturës apo grafik-dizajnit.

Kur prindërit panë pasionin dhe u bindën për talentin nuk e kursyen mbështetjen, ndërsa vijonte shkollën 9-vjeçare "Emin Duraku" në Tiranë dhe kohën më të madhe ia kushtonte pikturës. Shkolla e mesme do të diktonte pasionin e dytë që sot është puna dhe profesioni i tij. Mes dilemës për të shkuar në Liceun Artistik "Jordan Misja", për shkak të shoqërimit me pikturën dhe gjimnazit të përgjithshëm "Petro Nini Luarasi", vendosi për të dytin. Jo sepse atëherë e dinte që Inxhinieria Elektrike do të ishte programi i studimit në universitet, por ama e kishte kuptuar se prirjet e tij shkonin drejt shkencave

ekzakte, të cilat sot i përdor mjaft mirë në kompozimin e pikturave. Pati vërtet një fazë që bëri kalimin e madh nga një i pasionuar pas pikturës te një profesionist: ishte hapja e studios së tij. “Punoja gjithë kohën edhe pashë një moment se nuk kisha më vend në shtëpi për t’i mbajtur”, shprehet Davidi. Studioja e tij sot mban një fond të konsiderueshëm ku spikasin peizazhet, portretet dhe figurat historike, kompozimet me lule, të shprehura përmes ngjyrave të gjalla dhe të thella, që përcjellin harmoni, energji dhe gëzim. E ndërsa në temat, personazhet dhe karakteret historike, gjen elementë të spikatur, identifikues të ngjarjeve të mëdha që kanë shenjuar historinë e shqiptarëve, krejt ndryshe është metodika e pikturimit të peizazheve dhe tematikave të natyrës, që janë mbi-zotëruese në galerinë e tij. Një rol të rëndësishëm në këtë aspekt ka luajtur pjesëmarrja në Kolonitë e Artit në Shqipëri, të zhvilluara në qytete të ndryshme, Kolonjë, Korçë, Vlorë, Shkodër e më tej, me disa nga figurat më përfaqësuese të pikturës shqiptare, si Buron Kaceli, Sadik Kasa, Pashk Përvathi etj. I cilëson dobiprurëse në aspektin e frymëzimit dhe krijimtarisë, por edhe të rritjes profesionale, ku mëson teknika dhe modele të reja. “Kur shoqërohesh dhe punon me piktore të tjerë kupton dhe mëson shumë nga gjithë procesi i krijimtarisë së secilit artist. Kupton si përzien bojën, si mban penelin, si qëndron përballë telajos, si zgjedh kompozimin e veprës apo si zgjedh frame-in në pikturën e tij”, thekson Davidi, duke shtuar se jo çdo peizazh merr të njëjtën kohë apo të njëjtin trajtim.

Në rastin e peizazheve apo tematikave të natyrës i duhet një ose dy ditë për ta përfunduar, por dita e dytë vjen me rrezikun e saj. Siç thotë edhe shprehja e lashtë “nuk mund të prekësh dy herë të njëjtin ujë”, vështirë se të njëjtën pamje e përjeton njëlloj për të dytën herë. “Nuk e preferoj shumë sepse ndryshon atmosfera nga një ditë në tjetrën, për rrjedhojë më ndryshon edhe shprehja e gjithë pikturës”, shton Davidi.

Përpiqet që në peizazhet e tij të vendosë një element që e identifikon me zonën apo qytetin ku po pikturon. Kjo e bën më domethënëse, por edhe më të preferueshme. Shumë nga klientët e tij zgjedhin peizazhe që u kujtojnë origjinën, krahinën apo qytetin ku jetojnë, e të tjerë i zgjedhin për arredim në varësi të kombinimit të ngjyrave.

Në rastin e portreteve, që shumë piktore e konsiderojnë një zhanër të vështirë, Davidi thotë se përplekja e tij më e madhe është gjetja e një elementi që përcjell një gjendje të caktuar, lumturi, habi, mërzitje, kureshtje. Prandaj i kushton mjaft rëndësi pjesës përgatitore, duke marrë sa më shumë informacione nga personi që porositi portretin. Ka qenë gjith-

monë i hapur ndaj sugjerimeve që i japin kolegët, mentorët, qoftë edhe njerëzit e thjeshtë, mendimin e të cilëve e veçon nga të tjerët. Këto sugjerime nuk i heqin asnjë presje talentit dhe egos së një artisti, përveçse mund të bëhen indicie drejt leximeve dhe interpretimeve të reja.

Njohjen dhe analizën e piktoreve dhe pikturës e ka bërë shumicën e kohës përmes vizitave në muze, kryesisht atyre në Europë, ku kontakti me kulturën është gjithmonë prezent. Italia mbetet vendi i preferuar, të cilën e viziton gjithmonë kur i jepet mundësia, arti dhe kultura e së cilës gjendet nga cepi në cep, me themele që shtrihen deri në Romën e Lashtë. Pjesëmarrja në Bienale dhe ekspozita ndërkombëtare ka qenë një tjetër mënyrë për të bashkëjetuar me artin ndërkombëtar. Vitet e fundit është prezantuar në dy të tilla të zhvilluara në Itali dhe Spanjë.

Sa më shumë që lexon dhe njej procesin apo teknikat e piktoreve, mjeshtrave më të mëdhenj të të gjitha kohërave dhe rrymave të artit pamor, klasikë apo bashkëkohorë, aq më tepër përpiqet të krijojë individualitetin e të dalë emër i përveçëm. “Ka raste kur e filloj diku një pikturë dhe nëse nuk më pëlqen si del e mbaroj pastaj në studio. Ose mund të bëj skica, piktura të vogla dhe pastaj i përdor si referencë”, thotë 23-vjeçari.

Shpesh përdor një aparat të vjetër, me rezolucion të ulët, për të fotografuar subjektet e tij. Kjo nuk është vetëm metodë, por edhe sprovë për të tejkaluar origjinalin dhe për të treguar artin e tij që e kategorizon, si një miks mes impresionizmit, shprehur më qartë te peizazhet, dhe modernes të përzierë me abstraksionizmin. Pranon se nuk do ta merrte kurrë guximin të injoronte klasiken, e cila mbetet e përrjetshme, gjendet kudo dhe nuk del kurrë nga moda.

Mes pikturës, inxhinierisë dhe mësimdhënies

Prej gati dy muajsh koha e qëndrimit në studio nuk është mjaftueshëm e gjatë, por prania është e përditshme. Jo gjithmonë pikturon. Herë shikon një fotografi, herë një veprë në proces, e herë të tjera vëzhgon një punim të mbaruar, parë tashmë me syrin e ftohtë të piktorit që shkëputet nga autori, për të bërë aty-këtu ndërhyrje apo për të dhënë dorën e fundit. “Piktura kështu është, po e le një herë ti ajo të lë dhjetë herë”, thotë Davidi. Pavarësisht dëshirës për të qenë gjithmonë në vendin ‘magjik’, angazhimet profesionale janë shtuar pas mbarimit të studimeve master në Inxhinieri Elektrike. Paralelisht me ushtrimin e profesionit në fushën e biznesit, mori iniciativën për t’u përfshirë në mësimdhënie. Aktualisht është pedagog pranë Tirana College of Technology ku jep lëndët “Instalimet elektrike në banesa” dhe “Impiantet elektrike” në

programet profesionale 2-vjeçare që ky kolegji ofron prej dhjetë vitesh. “Mësimdhënien e kam me pasion. Ndoshta e kam marrë pak nga familja sepse kam shumë familjarë mësues dhe pedagogë”, thotë me të qeshur. Pavarësisht moshës së re, të krahasueshme apo më të vogël se studentët, Davidi ka ditur të menaxhojë si duhet auditorin me gati 30 studentë. Një pjesë e suksesit është disiplina, serioziteti dhe rregulli që imponon dhe pjesa tjetër është në meritën e studentëve të cilët janë mjaft të fokusuar në qëllimin e tyre, të marrjes sa më shpejt të një zanati dhe daljes në tregun e punës.

Nuk erdhi me ndonjë pritshmëri të caktuar në auditor, por vijueshmëria rezultoi mjaft pozitive. Aq sa herë pas here ndjen një farë ‘keqardhje’ për pikturën, për shkak se leximet ndaj saj tashmë kanë kaluar në plan të dytë. Pavarësisht kësaj, e mesmja aristoteliane merr frerin dhe vendos qetësinë në “mbretërinë kaotike” të artit dhe shkencës. “Unë i vendos kufij vetes dhe orare të qarta punës. Piktura s’ka orar, gjithmonë që kam pak kohë shkoj në studio dhe merrem me diçka”, tregon Davidi.

Çfarë i bën IA një piktore të 2025-ës?

“Asnjë gjë”, thotë Davidi, i bindur se Inteligenca Artificiale nuk ndikon aspak në artin e tij. E para sepse nuk mundet të imitojë konceptin, talentin, por mbi të gjitha sepse nuk e njej gabimin njerëzor, thënë ndryshe joperfeksionizmin. “Gabimi është autentik dhe qëndron mjaft bukur te puna e njeriut.” Edhe pse teknologjia ka avancuar në mënyrë të paimagjinueshme, duke prodhuar vepra me teknika të avancuara, ato sërish mbeten të pakrahasueshme me dorën njerëzore e aq më tepër me kryeveprat njerëzore që rrjedhin nga brezi në brez dhe nga një shekull në tjetrin. Arti dhe shija është subjektive, po ashtu mundësitë apo qëllimet, kështu që konsumi është pjesë e njerëzimit dhe vepra të tillë teknologjike bëjnë jetën e tyre. Davidi thotë se nuk e ka shqetësuar aspak avancimi teknologjik sa i përket krijimtarisë, e aq më pak zëvendësimi prej saj. Por ama ka parë mjaft të mira prej saj, për të gjetur artdashësit dhe klientelën e tij në Shqipëri dhe diasporë, pasi mjaft të shumë janë shqiptarët që jetojnë jashtë dhe porosisin piktura me tematika kombëtare për të marrë kështu me vete një copë nga atdheu i tyre. Rrjetet sociale kanë qenë për të agjenti më i mirë, pa shumë kosto dhe mundime, por me përfitime të kënaqshme. Shumë nga klientët që blejnë krijimtarinë e tij informohen nga punimet e paraqitura online, në Facebook apo Instagram. Pjesa tjetër njihet në studion ose nga ekspozimet që ai bën në ambientet e lokaleve të kryeqytetit. Sigurisht, marketingu i fjalës, më i lashti e më ndikuesi, nuk del kurrë nga moda.

“Dasma Shkodrane” thesari i Kol Idromenos që tregon gjithçka në një kuadrat

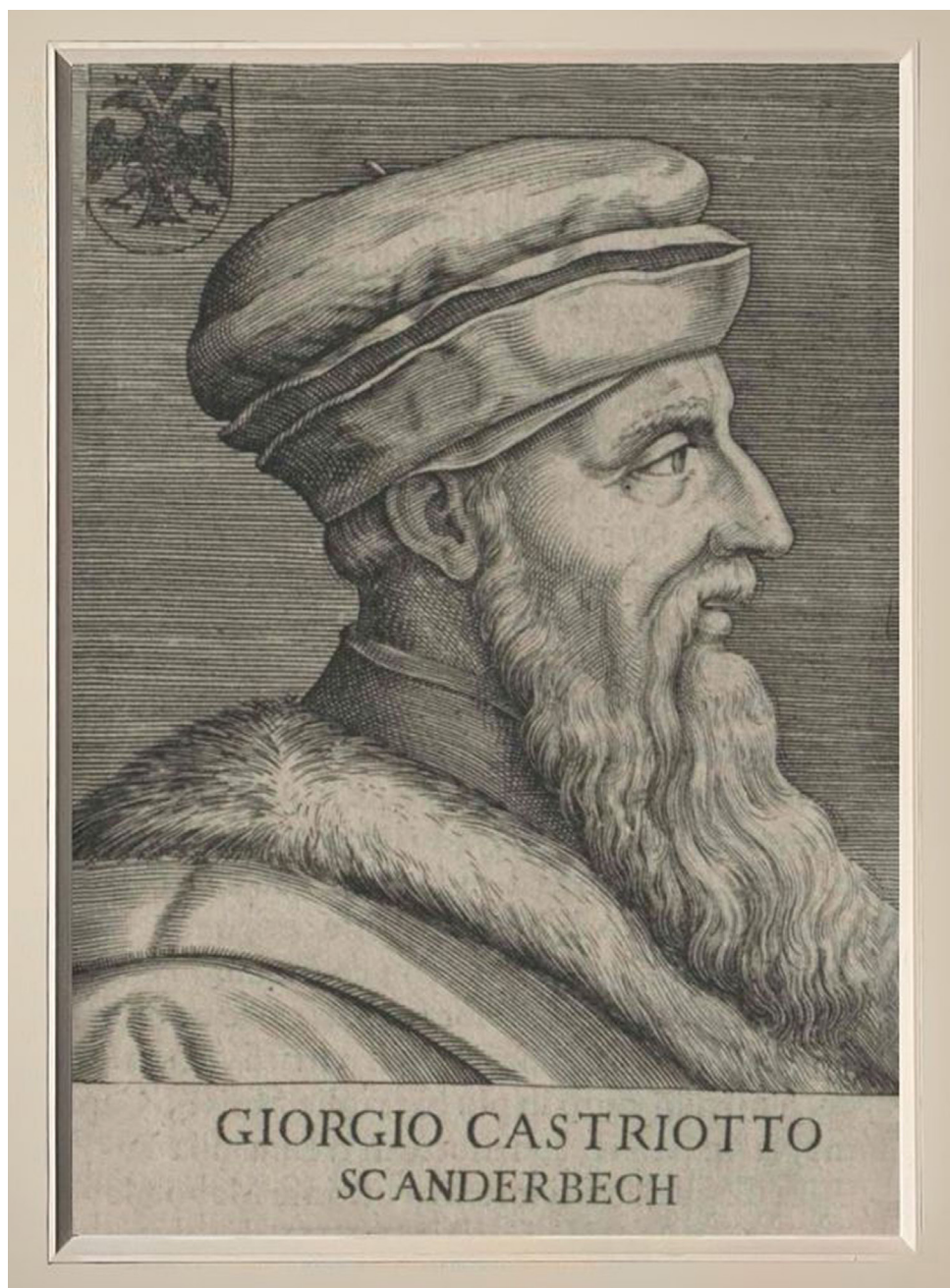
“Dasma Shkodrane” piktura është ideuar nga gjeniu i pikturës sonë si një nderim për ceremonialin e dasmës shqiptare. Kuadron pjesën më emocionale të një rituali martesor shqiptar: shoqërimin e nuses nga shtëpia e saj. Gëzimi i familjarëve, fqinjëve dhe pjesëmarrësve vihet re lehtësisht falë aftësive mahnitëse të një prej piktoreve më të shquar shqiptar, Kol Idromenos Jo vetëm kaq, në përmasat 471 × 338 paraqitet gjithçka, çitjanet dhe ngjyrat e veshjeve të grave, ku shfaqen të paktën gjashtë costume, ndoshta të ndara sipas moshës. E bardha e ndërthurur bukur me blunë, apo dhe e kuqa. Më tej po aty shikon dhe komunikimin mes brezave ku vajzat sho-

hin me respekt gratë të cilat po ashtu përshëndesin me kokë e të gëzuara. Qëndrimi i burrave veshjet e tyre, të tregojnë pa fjalë gjithçka, krenari e mikëpritje. Shtëpia dy katëshe e mbushur me dasmorë që shijojnë gjithçka. Rrugët e kalldrëmta, minaretë dhe pastërtia e pasqyruar në pikturë tregojnë gjithçka për qytetin e kulturës. Tabloja u përfundua në vitin 1924, pasi kishte marrë pesë vjet punë të vazhdueshme dhe delikate. Veprat e mëdha kërkojnë punë, vullnet dhe talent. Kjo pikturë me të drejtë konsiderohet sot një “thesar etnografik” i artit shqiptar. Për veprën e artit antropologjisti amerikan Clifford James Geertz shkruan se është një mekanizëm i zhvillu-

ar për të përcaktuar marrëdhëniet shoqërore, për të mbështetur rregullat dhe për të forcuar vlerat shoqërore. Sipas tij, kur studiojmë një formë të artit, ne eksplorojmë një ndjeshmëri, e cila në thelb është një formacion kolektiv, pasi themelet e një formacioni të tillë janë aq të gjëra e aq të thella sa është qënësia shoqërore. Kolë Arsen Idromeno, 1860 – 1939, ishte një ndër artistët më të rëndësishëm të Rilindjes shqiptare. Ai kreu mësimet fillore në Shkollën Françeskane në Shkodër dhe ato private për pikturë dhe arkitekturë tek mjeshtrit Pietro Marubbi, Fra Anselmi dhe Fra Mascheni. Vetëm 15 vjeç ai u dërgua në Akademinë e Venedikut për të vazhduar mësimet në Artet Figurative. Pas kthimit në vendlindje rreth 1878, Kolën, përveç pikturës, e tërhiqte mjaft fotografia, të cilën e shihte me kënaqësi në studion e Marubit. Duke parë aftësitë e të birit në fotografi, Arsen Idromeno vendosi të hapë së bashku me të një atelie fotografike. Punën do ta drejtonte Kola me një pasion të madh si artist dhe te-

knolog në proceset e fotografimit. Studioja e ngritur në oborrin e pasmë të shtëpisë, u quajt “Dritëshkronja e Kolës”. Gjatë punës si fotograf, Kola lidhi miqësi me njerëz të të gjitha shtresave, duke u bërë kështu njeri i njohur në qytet si piktor, arkitekt, urbanist, fotograf, skenograf, muzikant e kompozitor këngësh shkodrane. Ai ishte ndër të parët që realizuan shfaqje kinematografike në Shqipëri. Pas Kol Idromenos, arti mori një drejtim thellësisht të ri. Është momenti që një art aplikohet larg kanoneve ikonografike bizantine dhe pasbizantine. Filluan të trajtohen me realizëm të thellë e frymë romantike subjekte dhe motive nga jeta reale. Këto subjekte bazohen në perceptime folklorike dhe etnografike”, ka shkruar Abaz Hado. Ai ka theksuar se te “Motra Tone”, ajo që i ka dhënë veçantësi, “është pozicioni i duarve plot elegancë dhe bukuri, apo kapje e degermisë së bardhë, për të na dhënë në këtë mënyrë, mundësinë të zbulojmë fytyrën e ëmbël të një vajze të bukur 24-vjeçare”.

100 FIGURA HISTORIKE NË PIKTURËN SHQIPTARE*

Skënderbeu, heroi kombëtar në pikturën shqiptare dhe evropiane

Heroi kombëtar Gjergj Kastrioti Skënderbeu është padyshim figura historike më e pranishme në pikturën shqiptare dhe një nga figurat më të trajtuara edhe në artin evropian. Portretet dhe paraqitjet e tij janë të ekspozuara në mbi 20 shtete, si në galeri publike, ashtu edhe në koleksione private. Ndër paraqitjet më të hershme dhe më të rëndësishme grafike të Skënderbeut është gravura e vitit 1596, e realizuar nga Aliprando Caprioli, gdhendës italian i lindur në Trento dhe aktiv në Romë në fund të shekullit XVI. Në këtë gravurë shfaqet qartë stema e Skënderbeut dhe e familjes Kastrioti: shqiponja dykrerëshe e kurorëzuar me dy kurora princërore dhe ylli gjashtëcepësh mes dy kokave të shqiponjës, simbol që gjendet edhe në vulën origjinale të Skënderbeut. Para tij ka dhe pikura të tjera, por ende ka debat për autorësinë e tyre.

*Pjesë e projektit UET-UETPress për historinë e artit